

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, Mart 7 1929

Sayı: 119

Alfabe Tarihi

III

Yunan Alfabesinin bizi şimdiden alâkadar ettiği ikinci nokta (minüskül) dediğimiz küçük harflerin büyüklerinden az çok farklı olarak Yunan Alfabesinde zuhur etmesidir.

Küçük harfler Yunan lisanının (Bizans) devrinde ve sekizinci ile dokuzuncu asırda çıkmıştır. O vakıta kadar eski Yunan Alfabesinin şekil itibarile birbirinden farklı mütenevvi yazıları var isede (minüskül) harfi yoktu. Yunan alfabesinden minüskül harflerin çıkmasından evvel Lâtin alfabesinde böyle küçük harf bulunup bulunmadığı meselesi mütehassısları arasında henüz halledilememiştir. Fakat Bizans devrinde Yunan alfabesinde minüskül harflerin zuhur ettiği aynı zamanda Fransada dahi Lâtin alfabesinde minüskül harfler başlamış olduğu malûmdur. Şarkın mı garptan, garbın mı şarktan bu usulü aldığı malûm olmamakla beraber Lâtin alfabe-sinde kullanılan minüskül harflerle Yunan alfabesinde kullanılan aynı harflerin birbirlerine pek benzemesi ve iki tarafta aynı zamanda zuhur etmesi birbirile münasebetlerini gösterir.

İtalya kıt'asındaki akvam da eski Yunanilerin alfabetesini az çok tadil ederek kendilerine göre birer alfabe tertip etmişler ve bunlardan (Etrüsk) alfabeti, yani bugünkü Toskanya taraflarında bulunan kavmin alfabeti, bir müddet meşhur olmuş isede nihayet Lâtin alfabeti hepsine

galebe etmiş ve bugün Avrupa, Amerika milletlerinden ekserisinin kullandığı alfabelere esas olmuştur.

Lâtin alfabeti de esas itibarile Yunan alfabesinden ve dolayisile Fenike alfabesinden çıkmıştır.

Lâtin alfabeti iptidasında 21 harften mürekkep olarak (X) harfinde tevakkuf ederdi. Z harfi mevcut isede biraz sonra ona lüzum görülmedi. Sonra (23) e iblağ edildi. Kurunuvustada (W, V, J) harfleri de ilâve edilerek (26) ya balığ oldu.

Bundan başka Lâtin kavmları harflerinin şekillerini kendilerine göre az çok tadil eylediler. Meselâ bidayette kullanılan harflere (kapital) denilirken sonradan, (onsiale, semionsial, kursiv) denilen harf şekilleri çıktı. Fakat bunların her birinin farkını ayırmak bizi pek derinlere götüreceği gibi, zaten alfabe tarihinden ziyade, bizim eski yazımızda, sülüs, rık'a, divanî gibi, daha ziyade yazı tarihine taallük eder.

Daha sonra şimdiki Avrupa milletleri Roma İmparatorluğunun yerine kaim oldukları vakıt her biri yazıda kendi hususiyesine göre az çok tadilât yaptı. Bu milli yazılardan (karolin) dahi denilen (Frank) yazısı minüskül harfleri yerleştirmiş olduğu için ayrıca zikre şayandır. (Gotik) denilen yazı da gene minüskül olarak ve köşelerinin zaviyeli olmasile diğer yazılardan tefrik edilir.

Harflerin şekillerinde söyle-

diğim bu tadilât hep süratli yazmak ihtiyacından ileri geldiği gibi, aynı ihtiyaç nihayet ihtisar (abreviation) usulünü de icat ettirmiştir.

Sedasız harflerden mahrumiyet usulünü kabul eden ve bahuşus araplar gibi harfleri büsbütün ihtisar ederek tekmiil yazıyı bir nevi istenoğrafi haline getiren milletler için daha ziyade ihtisara lüzum görünmezse de sedalı harflerle yazan milletler için bu ihtiyaç pek barizdir. Nitekim biz de Lâtin esasından alfabeyi kabul edince bu ihtiyacı derhal hisseyledik.

Eski Yunan ve Lâtin lisanlarında ihtisar usulü belki ifrat denilecek bir hale getirilmişti. Bu ihtisarlara cetvelleri büyük büyük sayfalar doldurur. Daha sonra Avrupa milletleri - belki matbaa ve yazı makinesi icat ettiklerinden olacak - ihtisar usulüne pek rağbet etmemişlerdi. İhtisar usulü binnisbe yakın zamana kadar ancak felsefede ve bazı ilimlerde kalmıştı. Halbuki bir zamandan beri her işte ihtisara riayet edilmektedir.

Alfabenin mütemmimlerinden biri olan ve (aksan) denilen işaretleri Bizanslı lisan alimi (Aristophane) Aristofan, miladı İsa'dan evvel 240 senesinde icat, daha doğrusu kendinden evvel başlangıç halinde mevcut olan usulü itmam ve tespit eylemiştir. Lisan erbabının dediği gibi «aksan bir kelimenin ruhudur» ve her dilin şivesine, telâffuzuna göre az çok değişir.

Alfabenin diğer bir mütemmimi olan ve (punctuation) ponktüasyon denilen işaretleri de gene aynı Bizans'lı alim icat etmiştir. Ondan evvel vakıa yazılarda bazan noktalar mevcut isede bunlar muttarit bir kaideye tevfiikan ve yazının manasına göre vazolunmazdı; yalnız bazı kelimeleri birbirinden ayırmağa yarardı. El yazılarında kelimeleri birbirinden ayırmağa bile lüzum görülmezdi. Bizans'lı (Aristofan) noktanın vazolunduğu seviyeye göre bunu üç manada istimal ederdi. Nokta son harfin en yukarı seviyesine konursa şimdi istimal ettiğimiz nokta manasında olarak cümlelerin bittiğini ifade ederdi. Orta seviyede bulunduğu vakit bizim şimdiki virgölümüz gibi mana ifade ederdi. En aşağı seviyede dahi gene, şimdiki nokta ve virgöl gibi, cümlelerin tamamen bitmediğini ifade ederdi. Aristofan'ın icadı asırlarca şarkta ve garpta mekteplerde talim edildiği halde tatbikatı, bizim eski harflerimizle yazdığımız vakit yaptığımız gibi, ittiratsızdı ve âdeta bir zinet gibi telâkki olunurdu. Matbaanın icadından beri ponktüasyon istimali kat'i kaide altına alınmış ve artık muttarit olarak istimal edilmekte bulunmuştur. Aristofan'ın, seviyesine göre manasını değiştiren aynı şekilde, noktası da pek salim olmadığından, onun noktası şimdi istimal eylediğimiz mütenevvi şekilleri iktisap eylemiştir.

(C) harfinin telâffuzunu sertleştirmek için kabul ettiğimiz (sedil) işareti (C) harfinin başaşağı çevrilmiş bir şeklinden

ibarettir. Bu işareti ilk defa İspanyollar icat etmişlersede sonradan vazgeçmişler ve Fransızların yaptıkları gibi bazı sedalı harfler önünde (C)'nin asıl telâffuzunu muhafaza için bu işareti istimal edecekleri yerde o harfin yerine (S) istimalini daha basit görmüşlerdir. Fakat bizdeki istimaline nazaran daima muhafazası lâzım olacaktır.

Şimdi kullandığımız beynelmilel rakamlara gelince, bunlara Avruaplılar - kurunuvustada Araplar vasıtasıyla öğrendikleri için Arap rakamları derler. Fakat Araplar da bu rakamların esasını Hintlilerden almışlardır.

Eski Yunanlılar ve Romalılar adetlerini de alfabe harflerinden bazılarına ayrıca bir adet kıymeti vererek harflarla ifade ederlerdi. Meselâ: Lâtin rakamları denilen adet yazılarında 1, ı; V, 5; X, 10; C, 100; M; 1000 ifade eder.

Beynelmielel rakamların esası sıfırın şeklindedir. Sıfır ihtira edilmekle beşeriyete hesap hususunda büyük bir hizmet ifa edilmiştir: nitekim eski Yunaniler türkçede olduğu gibi aşarî usulde (on bir, yirmi bir ilâ...) diye söyledikleri halde aşarî usulün tatbiki mümkün olmuştur. Sıfırın ilk defa nerede icat edildiği malûm değilsede en eski olarak Hint rakamlarında görülmekte ve şimdiki beynelmielel rakamlarda olduğu gibi yuvarlak şekilde bulunmaktadır. Araplar sonradan sıfırın bu yuvarlak şeklini (5) rakamına vererek asıl sıfır, küçülte küçülte, bir nokta haline irca etmişler ve, eski sıfırın bizim bildiğimiz fenalıklarına

nazaran, hiç te iyi etmemişlerdir. Bu tahavvülün Araplarda navakit vuku bulduğu malûm değilse de Avruaplılara aşarî rakam usulünü öğrettikten sonra olduğu aşikârdır. Çünkü Avruaplılar sıfırın Hintlilerdeki asıl şekli olan yuvarlağı muhafaza etmişleridir.

Avruaplılar Araplar vasıtasıyla öğrendikleri Hint rakamlarının şekillerini gittikçe az çok tepdil etmişler ve nihayet matbaanın icadından sonra şimdi bildiğimiz şekli takarrür etmiştir.

Aşarî usulde adet yazmanın Avruaplılarca malûm olduğu tarih çok ihtilâflıdır. Her halde dokuzuncu asırdan evvelki yazılarda tesadüf edilmez. Fakat bu usulün ne suretle girdiği bellidir. Aşarî usulü şimdiki ilk mekteplerde «mihsap» namıyla çocuklara hesabı maddi bir surette öğretmek için kullanılan ve yeni mekteplerde okumamış olan ihtiyarların da tütüncü İranileri hesap yaparken görerek çocukluklarından beri merak ettikleri (Abaka) ile birlikte Avruapaya girmiştir. Çünkü Abakanın hesapları da aşarî usulü iledir. O eski Abaka yerine bugün onun işini kendi kendine gören zarif hesap makineleri kaim olarak Abaka Avruapadan zail olmuş ise de birlikte getirdiği aşarî adet yazmak usulü bereket versin ki, kalmıştır.

GALİP ATA

